

Austatud lugeja!

„Õigust mõistab ainult kohus.“ Nii on sätestatud Eesti Vabariigi põhiseaduse §-s 146. Kui käsitleda seda „mõistmist“ kui õigusest arusaamist, selle monopoli, siis tähendaks see õiguse kui võimaliku aruteluobjekti väljalülitamist igasugusest väljaspool kohtu nõupidamisruumi toimuvast diskussioonist. Mõtte kaotaks ka kohtuotsuste motiveerimine, sest tähtis poleks lahendini jõudmise tee, vaid institutsioon juba iseenesest tähistaks selle lahendi õigsust.

Kuigi selline õigusest arusaamise monopoli väljalugemine põhiseadusest on meelevaldne, on selge, et kohtuotsuses välja toodud seisukoht ei ole lihtsalt ühe juristi arvamus paljude seas. Kohtuotsus pole arvamus, see on võimu otsus. Sellest, kuidas kohus õigusest aru saab, kujuneb kohtu võimuvolituste tõttu reegel. Ehkki kohus lahendab otsuse tegemisel vaid konkreetset juhtumit, moodustub nendest üksikreeglitest kohtupraktika – kohtute valitsev arusaam õigusest. Ja see on jõud, hoolimata selle praktika tunnustatusest õigusallikana või mitte.

Erinevalt *common-law* maadest pole kohtupretsedent Eestis õiguse allikaks. Ent kohtupraktikaga hoiab end kursis iga endast vähegi lugupidav jurist. Nii võibki juhtuda, et kohtusaalis viidatakse oma seisukohti toetavatele kohtulahenditele, pareerides samal ajal vastaspoole samalaadseid viiteid väitega, et kohtupretsedent pole Eestis õigusallikaks. Esmapilgul üpris kentsakas situatsioon, kas pole? Kui lähemalt vaadata, siis mitte. Tõepoolest, pelgalt asjaolu, et tegu on kohtu otsusega ei ole piisavaks argumendiks, et teised kohtud eelneva otsusega samalaadselt peaksid küsimusi lahendama. Kõik algab ja lõpeb siiski kohtulahendis esitatud lahendini jõudmise teest, põhjendustest. Ja ehkki kriminaalmenetlusõiguses on Riigikohtu otsustele omistatud õigusallika tähendus, siis nagu märgib Meris Sillaots oma artiklis, ei tähenda ka see veel pretsedentiõigust selle ranges mõttes.

Rõhudes kohtulahendite põhjenduste olulisusele, võtame me need n-ö paljaks. Kohus pole siis see müstiline organ, kes ainukesena õigusest aru saab, vaid kõigil on võimalik otsust lugedes jälgida, miks otsus on selline, nagu on. Läbi põhjenduste äranäitamise muudetakse otsused kergemini haavatavateks. Kuid kui läbi selle haavatavuse, läbi teiste seisukohtade esitamise, argumenteerimise ja ümberlükkamise võimaluse jõutakse edaspidi paremate tulemusteni, on asi seda väärt. Kohtupraktika ühetaolisus peaks olema sisult õigest lahendist väiksem väärtus.

Õigust mõistab ainult kohus. See lause põhiseaduses ei luba meil kohtulahenditesse kergekäeliselt suhtuda. Isegi kui kohtuotsus ei puuduta otseselt meid ja kui kohtulahend ei ole õiguse allikaks, ei saa me selles otsuses olevaid reegleid rahuliku südamega eirata, lootuses, et edaspidi kohus neist reeglitest loobub. Aga äkki ei loobugi? Äkki lihtsalt meie ei mõista õigust? Just nende kahtluste tõttu mõjutab kohtulahend ühiskonda oluliselt, hoolimata sellest, kas see lahend on õige või mitte. Ja peale kohtu pole kedagi, kes autoriteetselt saaks kohtulahendi mitteõigsust määrata.

Laskem siis kohtul õigust mõista. Aga võtkem samas ka sõna, kui me õigusemõistjaga nõus pole.

Katrin Prükk

